

TÖRTÉNETI FORRÁSOK

EGYIPTOMI FORRÁSOK A PTOLEMAIOSOK TÖRTÉNETÉHEZ

RÉSZLET SEMTAUITEFNAHT ÉLETRAJZÁBÓL

BEVEZETÉS

A makedon hódítás, mely viharos gyorsasággal döntötte romba a gigantikus perzsa birodalmat, a Nílus völgyében békésen zajlott le. A lakosság felszabadítóknak tekintette a bevonuló görögöket, s Alexandrosban a régi fáraók utódát látta. Egyes egyiptomiak azonban úgy látszik mégis belekeveredtek a nagy háborúba. Erről beszél,¹ sajnós egyiptomi szokás szerint csak nagy általánosságban, Semtauitefnaht (*Sm3-t3.wj. t'f-nht*) életrajza. Ez a magasrangú férfi az utolsó perzsa uralom alatt is nagy kegyben állt, s úgy látszik — bár ez még vita tárgya — Egyiptom elnyomóinak oldalán küzdött a görögök ellen. A szöveg valószínűleg az issosi vagy a gaugamelai csatára utal. A változatos életpályát befutott főúr egy kos istennek tulajdonította megmenekülését és szerencsés hazatérését. (K. Sethe : Hieroglyphische Urkunden der griech.—röm. Zeit. Leipzig 1904 S. 1 kk. A közölt rész : 2 kk.)

FORDÍTÁS

Ó, istenek ura, Hnum,² a két ország királya, a partok³ uralkodója, aki felkel mint Ré, s bevilágítja a két országot.⁴ A jobb szeme a napkorong, a bal szeme a hold, a lelke a napsugár (v. szél). Az északi szél az Ó orrából jön ki, hogy éltessen minden dolgot.⁵ Én a te szolgád vagyok, a szívem a te vizeden van.⁶ Veled töltöm meg a szívem. Nem gondoztam (más) várost a te városodon kívül, s nem szüntem meg a hatalmát mutatni mindenkinek. A szívem csodát keresett (?) a házadban minden nap. Te jót tettél nekem ezekért (viszonzásul) nagyon sokszor. Tekintélyessé tetted (kiszélesítetted) a járásomat a királyi palotában, s a Jó Isten⁷ szíve elégedett volt azzal, amit beszéltem. Milliók élére emeltél engem, mikor hátat fordítottál Egyiptomnak. Szeretetet ébresz-

¹ A feliratra vonatkozó kutatások rövid ismertetését l. Fr. K. Kienitz : Die politische Geschichte Ägyptens vom 7. bis zum 4. Jahrhundert vor der Zeitwende. Berlin 1953. S. 111.

² Kos isten.

³ A két ország, partok = Egyiptom.

⁴ A himnusz Hnumot univerzális istennek írja le.

⁵ Az enyhülést hozó északi szél Egyiptomban a legkellemesebb időjárási jelenségek közé tartozik.

⁶ Azaz veled van.

⁷ A fáraók gyakori címe. Semtauitefnaht tehát a 30. dinasztia alatt is szolgált.

tettél irántam Ázsia uralkodójának szívében, s «barátai»⁸ dicsőítettek engem. A «Sehmet papok főnöke» hivatalt *nekem* adta anyám testvére, a felső- és alsó-egyiptomi Sehmet papok főnöke, Nehet-Heneb (*Nht-hnb*) helyett.

Megvédelmeztél engem a görögökkel vívott csatában, amikor elűzted Ázsiát.⁹ Sokakat vágtak le mellettem, de nem volt (olyan), aki a karját ellenem emelte volna. Álmomban láttalak ezután, s felséged így szólt hozzám: «Siess Hérakleopolisba! Ime, én veled vagyok.»

Átvándoroltam az idegen országokon egyedül, átkeltem a tengeren. Nem féltém . . . Nem szegtem meg azt, amit mondtál. Elértem Hérakleopolist anélkül, hogy egy hajszálam (is) elveszett volna.

A kezdet szerencsés volt te általad; (most) tedd teljessé a befejezést úgy, hogy örömteli hosszú életet adsz.

SATRAPA STÉLÉ

BEVEZETÉS

Alexandros halála után Egyiptom egyik vezére, Ptolemaios uralma alá került. Királlyá való kikiáltása előtti periódusból származik a Satra pastélé néven ismert hieroglif szöveg. Alexandros világbirodalma ekkor forma szerint még fennállt. A szöveg II. Alexandrost, a világhódító Roxanétól született kisfiát nevezi Egyiptom fáraójának, s őt ruházza fel az ősi királyi címekkel. Ptolemaios hivatalosan még nem fáraó, csak nagy fejedelme, satrapája (innen a felirat neve!) Egyiptomnak. A szöveg hangjából is megállapítható azonban, hogy ténylegesen már ekkor egyeduralkodóként szerepelt. A felirat említést tesz a fejedelem háborúiról is, fő témáját azonban a Buto és Dep (*Dp*) istenei részére tett adományok megújítása képezi. Ezzel kapcsolatosan néhány érdekes részlet tudunk meg a perzsa korról és Habaš (*Hbbš*)¹ fáraó uralmáról. (K. Sethe: Hieroglyphische Urkunden der griechisch-römischen Zeit. Urkunden des aegyptischen Altertums II. Leipzig 1904 11 kk.)

FORDÍTÁS

A 7. uralkodási év, . . . az áradás első hónapja őfelsége Horus, a hatalmas erejű ifjú, az istenek kedveltje, akinek atyja méltósága jutott (osztályrészül), az arany Horus,^{1a} aki az egész földön uralkodik, Felső- és Alsó-Egyiptom királya, a két ország ura Haaibré Setepen Amon (*H^{cc} ib R^c štpn Imn*), a nap fia Alexandros alatt, aki örökké éljen, s aki a butoi és depi² istenek kedveltje. Miközben ő király volt a két országban³ és az idegen országok felett, s miközben őfelsége az ázsiaiak felett (is) uralkodott, egy nagy fejedelem volt Egyiptomban, akinek Ptolemaios volt a neve.

Egy erőskarú ifjú férfi Ó, bölcs tanácsú, akinek erős a hadserege, aki bátor és szilárd . . . , aki nem fordít hátat, hanem arcát mutatja az ellenségnek a csatában.⁴ Erőskezű Ó, mikor megragadja az íját, nem lő hibásan, s karddal (is) küzd a csatában. Nem lehet megállni a közelében. Vitéz Ó, s nem lehet legyőzni a karjait, s nem lehet megmásítani azt, ami a száján kijött.⁵ Nincs hozzá hasonló a két földön és az idegen országokban.

⁸ Udvari emberek gyakori címe.

⁹ Ti. Egyiptomból.

¹ Az átírás nem teljesen biztos. Ez az uralkodó a perzsa kor legvégén kerítette rövid időre hatalmába Egyiptomot, de a perzsák rövidesen legyőzték.

^{1a} Lehetséges azonban, hogy itt már a későbbi *αντιπαύλων υπέρτερος* értelemben szerepel, ami Horusnak Seth felett aratott győzelmére utal.

² Deltabeli városok. Buto egyúttal egy kígyó istennő neve is.

³ Egyiptom.

⁴ Szó szerint: csatájukban.

⁵ Ti. a parancsát.

Visszahozta az istenek szobrait, melyeket Ázsiában talált⁶ a Felső- és Alsó-Egyiptom-i templomok összes (rituális) felszerelésével és minden szent iratával együtt, s visszatette őket a helyükre.

Székhelyévé tette a görögök tengerének partján (azt a várost), melynek »Felső- és Alsó-Egyiptom királyának Meri Amon Setepen Ré-nek (*mrj Inm štpn R^e*), a nap fiának, Alexandrosnak erődje⁷ volt a neve. Az előbbi neve Rakote (*R^e:^c kd.t*) volt.

Sok görögöt gyűjtött össze lovakkal, sok hadihajóval, csapataikkal. Hadseregével Szíria országa ellen vonult. Harcoltak vele, de ő (mégis) behatolt a területükre. A szíve erős volt, mint a sólyomé a kis madarak között. Elragadta őket egyszerre, s elvitte előkelőit,⁸ összes lovaikat, hadihajóikat, kincseiket Egyiptomba.

Ezek után Marmarica tartománya ellen vonult, s egy pillanat alatt legyőzte őket. Elhurcolta hadseregét,⁹ férfiakat és nőket isteneikkel együtt megtorlásul azért, amit Egyiptom ellen tettek. Visszaérkezett Egyiptomba vidáman azok miatt, amiket tett, s ünnepet rendezett.

Ez a nagy fejedelem kereste azt, ami hasznos Felső- és Alsó-Egyiptom istenei számára.

Így szóltak hozzá (egyszer) azok, akik mellette voltak, valamint Alsó-Egyiptom előkelői: »A mocsárvidéket, melynek »Buto földje« a neve, őfelsége Felső- és Alsó-Egyiptom királya . . . a nap fia Hababaš, az örökéletű Buto és Dep isteneinek adta, miután őfelsége Pe-be (*P*)¹⁰ és Dep-be ment, körülvjárva azt a partvidéket, mely a körzetében volt, behatolva a mocsarakba és megszemlélve az összes folyót, mely a tengerbe ömlik, hogy távoltartsa Ázsia hadihajóit Egyiptomtól.«¹¹

Őfelsége így szólt azokhoz, akik mellette voltak: »Hadd tudjam meg, hogy milyen part ez!«

Így szóltak őfelsége előtt: »Ennek a partnak »Buto földje« a neve, s Pe és Dep isteneinek tulajdona volt azelőtt, mielőtt megmásította(?) ezt az ellenséges Xerxés (*Hšrjš*),¹² s nem áldozott belőle Pe és Dep isteneinek.«

Őfelsége így szólt: »Hozzák elő a papokat, s Pe és Dep előkelőit!« Gyorsan elővezették (őket) hozzá.

Őfelsége így szólt: »Hadd ismerjem meg Pe és Dep isteneinek hatalmát, hogy mit tettek az ellenséggel amiatt a gonosztett miatt, amelyet elkövetett; (mert) ime, azt mondják, hogy az az ellenséges Xerxés gonosz dolgot tett Pe és Dep ellen, s elrabolta a vagyonát.«

Így szóltak őfelsége előtt: »Uralkodónk, urunk, Horus, Isis fia, Osiris fia,¹³ az uralkodók uralkodója, a Felső- és Alsó-Egyiptom-i királyok királya,¹⁴ aki megbosszulja atyját, Pe urát . . . ! . . . Kivetette¹⁵ Xerxést a palotájából a legidősebb fiával együtt . . .«

⁶ Ezeket a szobrokat a perzsák hurcolták el.

⁷ Alexandria.

⁸ Ti. Szíriáét.

⁹ Ti. Marmaricáét.

¹⁰ Deltabeli város.

¹¹ A támadó perzsák ellen igyekezett a partvidéket megerősíteni. A következő rész Hababašnak a papokkal folytatott beszélgetést ismerteti.

¹² A hieroglif szöveg egy fejletlen hátrakötözött kezű térdelő emberalakot tesz hozzá a névhez magyarázójelként, s így is kifejezésre juttatja az iránta érzett gyűlöletet.

¹³ Horus, a királyi hatalom fő védőistene Osiris és Isis fia volt.

¹⁴ A papok nagy tisztelettel beszélnek Hababašról.

¹⁵ Talán Horusról van szó.

Öfelsége így szólt : »Ez az isten a legvitézebb az istenek között . . . bár lehetnék én (is) öfelsége útján, hogy azon élhessek (?) . . .«

A papok, valamint Pe és Dep előkelői így szóltak : »Parancsolja meg felséged, hogy ezt a partot, melynek »Buto földje« a neve visszaadják Pe és Dep isteneinek a kenyérrel, sörrel, ökrökkel, madarakkal és minden jó dologgal együtt. Hadd újuljon meg ismét a te nevedben azáltal, hogy ezt másodszor Pe és Dep isteneinek ajándékozod, viszonzásul kedvezővé tett helyzetédért.«

Így szólt ez a nagy fejedelem¹⁶: »Készítsenek el egy írásbeli parancsot, mely a (következőket) mondja : (Én) Ptolemaios *satrapa* »Buto földjét« atyja megbosszulójának,¹⁷ Pe urának és Butonak, Pe és Dep úrnőjének adom ettől a naptól kezdve mindörökre összes városaival, falvaival, összes személyzetével . . . összes vizével, összes ökreivel, összes szárnyasaival, összes nyájai-val, minden dolgával, ami innen származik, ahogyan azelőtt ott volt, valamint azzal, ami hozzá került, továbbá, azzal az adománnyal együtt, melyet Felső- és Alsó-Egyiptom királya, a két ország ura, Hababaš az örökéletű tett . . .

Következik a terület határainak ismertetése és a különböző isteneknek jutó adományok felsorolása.

Mindezt . . . ez a fejedelem, Egyiptom nagy uralkodója, Ptolemaios újra Pe és Dep isteneinek adományozta mindörökre.«

Viszonzásul azért, amit tett, örömteli győzelem és diadal jut neki (osztály-részül), s a tőle való félelem lesz az összes idegen országban.

Aki megrabolja Buto földjét, vagy aki elmozdítja,¹⁸ hogy elvigyen (valamilyen) dolgot onnan, az a Pe-beliek bilincésében lesz¹⁹ és a depiek dühe lesz ellene és a Wep-taui (*Wp t.wj*) kígyó lángjába²⁰ fog kerülni dühöngésének napján, s nem lesz fia és leánya, hogy vizet adjon neki.²¹

MENDES STÉLÉ

(RÉSZLETEK)

BEVEZETÉS

A Ptolemaiosok minden eszközzel arra törekedtek, hogy az egyiptomi őslakosság és az újonnan betelepült görögök között vallási téren közeledést hozzanak létre. Ezt célozta Sarapis (Osiris-Apis) tiszteletének terjesztése és elgörögösítése is. Az egyiptomi kultuszokat anyagilag támogatták, s a régi fáraók példáját követve maguk is hódoltak Egyiptom ősi istenei és a szent állatok előtt. A Mendes stélét Ptolemaios Philadelphos (285—246) a Mendes városában tisztelt szent kos («élő kos») templomában helyeztette el. A szövegben ennek következtében jelentősebb helyet kap a szent állatok iránti tisztelet hangsúlyozása, mint a többi Ptolemaios-kori királyfeliraton. Az elhunyt Arsinoé királynő kultuszát a szent kosokéval kapcsolják össze. Emellett természetesen a király jótéteményeit is felsorolják. Különösen jelentős a bennszülött egyiptomiakból álló katonai csapat szervezésének megemlézése. (K. Sethe : Hieroglyphische Urkunden der griechisch-römischen Zeit. Urkunden des ägyptischen Altertums. II. Leipzig 1904, 28 kk. A közölt részek : 38 kk., 42, 44 k., 48 k.)

¹⁶ Ptolemaios tehát Hababaš példáját követi.

¹⁷ Horus gyakori jelzője.

¹⁸ Ti. valószínűleg a stélét.

¹⁹ Azaz a Pe-beli istenek meg fogják bilincselni.

²⁰ Egy tüzet okádó kígyóról van szó.

²¹ Ti. halotti áldozatként.

FORDÍTÁS

... Őfelsége ezután körüljárta a templomokat. (Űgy) találta a kos házát, hogy éppen dolgoztak benne, ahogyan azt őfelsége megparancsolta, hogy eltakarítsák azokat a károkat, amelyeket a barbárok tettek benne.

Látta őfelsége a felséges kos lakását (is), amint ismét megújították. Megbízta a (papokat?)... hogy [ik]tassák be¹ a kost Mendesben, ahol a trónusa van. Őfelsége megadta az előírásokat ebben a templomban, megtéve minden hasznos dolgot az isteni kosoknak, ahogyan ez megtalálható Thoth iratában.²

Őfelsége ezután visszatért erődjébe.³ A szive ujjongott amiatt, amit atyáinak, a kosoknak, az élő nagy fejedelmeknek, Mendes uralkodóinak tett, azért, hogy nagy és örömteli királyságot adjanak neki (viszonzásul).

Őfelsége (ezután) megházasodott nővérével...⁴ Megalkották annak a királyi nevét: «Magydicséretű hercegnő, kedvesség úrnője, akinek édes a szeretete, aki szép, amikor felragyog... megtölti a palotát(?) szépségével. A kos kedveltje. Királyleány, királyi nővér, a király nagy felesége, az ő kedveltje, a két ország⁵ úrnője, Arsinoé.»

A 15. uralkodási évben a nyár első hónapjában ez az istennő az égbe szállt, és egyesült azzal, aki szépségét megalkotta...⁶

Ezután negyednapra megnyitották ennek az istennőnek a száját⁷, s ő eltávozott, mint élő lélek. Ujjongtak neki⁸ Mendesben, megülvén az ünnepét és felélesztvén az ő lelkét ott az élő kosok mellett, ahogyan ezt az élő kosoknak, valamint az összes isteneknek és istennőknek megteszik a teremtés óta a mai napig...

Őfelsége kiválasztotta csapatát szép ifjakkból, Egyiptom katonáinak a fiaiból.⁹ A főnökeik (is) Egyiptom fiaiból (kerültek ki). Bizott bennük, mert sokkal jobban szerette Egyiptomot minden országnál(?), mely neki szolgált, s mert felismerte, hogy a szívük jóindulatú az irányában(?)...

Őfelsége arra gondolt, hogy enyhíti Egyiptom adóit azért, hogy megörvendeztesse a két országot annak a (kedvéért), aki megalkotta a szépségét. Őfelsége ezért elengedett... *deben*¹⁰ ezüstöt minden évre, amelyet a királyi ház részére fizettek hosszú ideig(?) Nem tett hasonlót egyetlen azelőtt élő király sem. Az egész ország ujjongása az ég magasságáig (hatolt) és dicsőítették istent őfelsége nagy neve miatt...

([A... uralkodási évben] az [áradá]s... hónapjában jöttek őfelségéhez mondván: «Ime, egy élő kos jött elő a Mendestől nyugatra eső földről, arról a helyről, ahol az ősidőben (v. először) találták. Most... ben van, hogy

¹ Az állat felszentelésére utal.

² A rituális iratokat Thoth istenre vezették vissza.

³ Alexandria.

⁴ A testvérházasság a Ptolemaiosok között gyakori volt.

⁵ Egyiptom.

⁶ Meghalt, és egyesült az istenséggel.

⁷ A halotti ritus egyik fontos mozzanata. A múmia számára a táplálkozási képesség visszaadását célozza.

⁸ Ti. az ünnepére összegyűlt tömeg.

⁹ Az egyiptomiak számára ez az intézkedés nagy vívmányt jelentett, tekintettel arra, hogy katonai téren hosszú ideig alig jutottak szerephez. A fiu szó itt talán általában utódot jelent.

¹⁰ 91 gr súly.

felséged a trónjára emelje. Jöjjenek hát az «élet háza»¹¹ irnokai, hogy megtekintsék őt.»

Őfelsége elküldött Felső- és Alsó-Egyiptom templomaiba, azért, hogy eljöjjenek az «élet házának» irnokai a kerületek papjaival . . .

Ezután megvizsgálták őt¹² az «élet házának» irnokai, s felismerték, hogy alakja az előírásnak megfelelő. Megalkották a címét¹³ a következőképpen: Ré élő lelke,¹⁴ Šu (*Šw*)¹⁵ élő lelke, Geb (*Gb*)¹⁶ élő lelke, Osiris¹⁷ élő lelke. Úgy (cselekedtek) ahogyan az ősök kora óta tették, s ahogyan az írásban van . . .

[Így szóltak] őfelségéhez mondván: «Valóban *élő kos* ez! Felséged «élet háza»-irnokai (már) megalkották a címét. A háza be van fejezve . . ., ahogyan felséged megparancsolta, hogy megtegyék. Parancsolja meg felséged, hogy léptessék trónjára abban.»

PITHOM STÉLÉ

(RÉSZLETEK)

BEVEZETÉS

Ptolemaios Philadelphos (285—246) király emlékköve, mely eredetileg a pithomi (Héroonpolis) templomban állt, az uralkodó korának egyes nevezetesebb eseményeit mondja el. A szöveg igen sok helyen a klasszikustól erősen eltérő Ptolemaios-kori jeleken kívül különös, vagy hibás írásmódokat használ, s ez a fordítást igen nehézzé teszi. A következőkben a hosszú feliratból csak két részletet ragadunk ki. (K. Sethe: Hieroglyphische Urkunden der griechisch—römischen Zeit. Urkunden des aegyptischen Altertums II. Leipzig, 1904 81 kk. A közölt részletek: 91 és 101 k.)

TARTALOM ÉS FORDÍTÁS

A stélé eleje a király szentélyekbe tett látogatásairól beszél és elmondja, hogyan gondoskodott ezekről, majd így folytatja:

[A király . . . Ázsiába vonult, s megérkezett Perzsiába.¹ Megtalálta itt Egyiptom összes isteneit,² (v. Egyiptom isteneit nagy (számban)) s visszavitte őket Egyiptomba. Együtt jöttek Felső és Alsó-Egyiptom királyával . . . Ptolemaiossal *Hmtj*-ig.³ Őfelsége (innen) Egyiptomba küldte őket. Egyiptom lakosai (?) ujjongva fogadták őket. . .

A szöveg ezután említést tesz egy Egyiptom keleti határán emelt falról, majd a pithomi istenek részére adott ajándékokat sorolja fel. Ezután egy négy hajóból álló flottának a Vörös tengerre való kiküldéséről, és Ptolemaios Theron⁴ megalapításáról beszél:

¹¹ Ennek az intézménynek a funkciója még nem teljesen tisztázott. Valószínűleg könyvtárral rendelkező tudományos és vallási központ volt.

¹² A szent állatokat különleges ismertetőjelek alapján választották ki.

¹³ A királyokhoz hasonlóan a szent kosok is címekkel rendelkeztek.

¹⁴ Az «élő lélek» szavak többek között azt fejezik ki, hogy a kosok ezeknek az isteneknek élő megtestesülései.

¹⁵ A levegő istene.

¹⁶ A föld istene.

¹⁷ A termékenység és a holtak istene.

¹ Itt valószínűleg általában a Keletet jelöli.

² Az elhurcolt istenszobrok visszahozatalát a Satrapa stélé is említi.

³ Helynév.

⁴ Város a Sinus Arabicus mellett kb. Napatával egy magasságban.

... Egy nagy várost építettek ott a király számára, Felső- és Alsó-Egyiptom királyának, a két föld urának, Ptolemaiosnak a nevéől (elnevezve). Fel-szerelte magát⁵ őfelsége hadseregével Egyiptom és a meghódolt (?) országok minden hivatalnokával.⁶ Termőföldet létesített ott, s megművelte gabonával és marhákkal,⁷ ahogyan az ott sohasem történt az ősidő óta. Sok elefántot fogott a királynak ott, s ezeket mint csodát vitték a hajóin a király számára a tengeren.

KANOPOSI DEKRETUM

(RÉSZLET)

BEVEZETÉS

Ptolemaios Euergetés 9. évéből (i. e. 237) származik az a híres felirat, mely megszerkesztésének helyéről kapta a kanoposi dekretum nevet. A szöveg felsorolja a királyi pár jótetteit, majd ismerteti a papság határozatait, amelyekkel a «jőtevő istenek», azaz a király és a királynő iránt hálájukat kimutatták. Ezek között szerepel egy ünnepnek, mint naptári toldaléknak a beiktatása, melyet minden *negyedik* évben kellett újév napja (Thoth hónap 1.) előtt a királyi pár tiszteletére megülni. Ez a fontos intézkedés az egyiptomi «mozgó év» megreformálását célozta.

Az egyiptomiak ugyanis az év kezdetét az előzőleg hosszú ideig láthatatlan Sirius (egyiptomiul *Spd.t-Sóthis*) csillagnak heliakus (napkelte előtti) feltűnésétől számították, mivel a naptár megszerkesztése idején (III. évezred eleje) ez egybeesett a Nílus áradásának kezdetével. Ezt a csillagot tekintették az áradás okozójának. Az évet három évszakra és 12, egyenként 30 napos hónapra osztották. A fennmaradó 5 toldaléknak (epagomena napok) különleges vallási jelentősége volt. Ez a 365 napos polgári év évenként $\frac{1}{4}$ nappal volt rövidebb a napévnél, mely szintén ismeretes volt Egyiptomban régi idők-től fogva, de a mozgó évvel szemben teljesen háttérbe szorult. Az eltérés következtében az ünnepek bizonyos idő múlva eltolódtak, s az újév sem esett egybe a Sirius heliakus felkelésével. Kb. 1460 év alatt az eltérés egy évet tett ki. A kanoposi reform a szokónap beiktatásával az egyiptomi mozgó év és a napév összhangba hozására irányult. Mint annyi más újítási kísérlet Egyiptomban, ez is sikertelen maradt, illetőleg nem került általános használatba. A tudósok között azonban továbbra is ismert maradt, s mikor Julius Caesar a római naptár megreformálására határozta el magát, az egyiptomi mintát vette alapul, s Sosigenés alexandriai csillagász tanácsát is igénybe vette. A 365 és negyed napos évet Egyiptomban Augustus vezette be újra («Alexandriai év»).

A dekretum több példányban, hieroglif, démotikus és görög változatban maradt fenn. Fordításunk elsősorban a hieroglif szöveget veszi alapul, tekintettel arra, hogy írásmódjánál fogva sokkal kifejezőbb, mint a görög és a démotikus változat, melyek alapján a hieroglif felirat készült.

A szöveg fontossága miatt a nehézkes mondatszerkezeten csak kis mértékben változtattunk. (K. Sethe: Hieroglyphische Urkunden der griechisch—römischen Zeit. Urkunden des ägyptischen Altertums II. Leipzig 1904 124 kk, a közölt rész 140 kk)

FORDÍTÁS

... Hogy az történjék, hogy az időpontok a megfelelő helyükön maradjanak minden korban az égnek ma fennálló rendje szerint, s hogy ne következzenek be az, hogy az egyiptomi ünnepeket, melyeket a sarjadás (tél) időszakában ünnepelnek, később egyszer nyáron kelljen ünnepelni a Sirius (Sóthis) felkelésének minden négy évben egy nappal való eltolódása miatt, (s azért,

⁵ Ti. a város.

⁶ v. hivatalával.

⁷ A szántó marhákra utal.

hogyan ne történjék meg az, hogy) más ünnepeket, melyeket most nyáron ünnepelnek, az eljövendő időben a sarjadás (tél) évszakában (kelljen) ünnepelni, ahogyan az az elmúlt időkben történt, s ma is történik, (mikor) az év 360 nappól áll és az 5 elválasztó (?) nappól, melyeket (az év) végén hozzájuk tesznek, a mai naptól kezdve egy napot fognak hozzátenni minden négy évben az öt hozzátett naphoz, mint a «jőtevő istenek» (*τῶν εὐεργετῶν θεῶν*) ünnepét újév előtt, azért, hogy mindenki megtudja, hogy a hiányt az évszakok és az év rendjében . . . rendbehozták és kitöltötték a «jőtevő istenek».

ROSETTANA

(RÉSZLETEK)

BEVEZETÉS

Ptolemaios Epiphanés 9. uralkodási évében (i. e. 196), a trónralépés évfordulóján hozták a Memphisbe összegyűlt papok azokat a határozatokat, melyeket hieroglif, démotikus és görög írással megszerkesztett dekretumban közöltek a nyilvánossággal. A három stélén fennmaradt szöveg egyik példányának töredéke világhírűvé vált, s döntő fontosságú szerepet játszott az egiptológia történetében. 1799-ben Napoleon egyiptomi expedíciója alkalmával sáncásáskor került elő egy töredékes felirat, mely ennek a határozatnak egy részét tartalmazta (Rosettei kő). Champollionnak ennek alapján sikerült 1822-ben a hieroglifák megfejtésében a döntő lépést megtennie. A görög és az egyiptomi változatok egybevetése adta kezébe a nagy titok kulcsát.

Tudománytörténeti érdekességén kívül a szöveg a görög királyi család, a papság, valamint az őslakosság viszonyának tanulmányozása szempontjából is jelentőséggel bír. A király itt is mint a papság és a nép jőtevője jelenik meg. Adóelengedéseket hajt végre, amnesztiát ad stb. A papság részére jelentős tény az évenkénti kötelező alexandriai utazás alól való mentesítés. Az egész szöveg arra mutat, hogy a fokozódó forrongások következtében az uralkodóház egyre nagyobb mértékben volt kénytelen engedelményeket tenni az egyiptomiak részére. A lázadások leírásánál a hieroglif szöveg, — melyet a kano-posi sztélé bevezetésében ismertetett okok miatt a fordításnál alapul vettünk, — sajnos nagyon töredékes. Az egész felirat rendkívül nehézkes stílusban készült, s ezért csak egyes rövid részletek lefordítására szorítkozunk. (K. Sethe: Hieroglyphische Urkunden der griechisch-römischen Zeit. Urkunden des aegyptischen Altertums II. Leipzig 1904 166 kk. A közölt részek: 169, 172 k, 174 k, 176 kk, 182 k, 189 k.)

FORDÍTÁS

A 9. uralkodási év(ben) *Ξανθικός*¹ 4. napján, mely az egyiptomiaknál a sarjadás 2. hónapjának 18² napja . . . Ptolemaios, a «megjelent isten» alatt . . .

. . . Ezen a napon elhatározottat: a templomok előljárói, a papok, a titkok felvigyázói,³ a papok, akik bejáratosak a titkos helyre,⁴ hogy felöltöztessék az isteneket ruháikba, a hieroglifa írnokokkal és az élet házának⁵ alkalmazottaival és az egyéb papokkal együtt eljöttek Felső- és Alsó-Egyiptom

¹ Április.(?)

² A dekretum Nebireh-ben talált példánya a sarjadás 4. hónapjának 25. napját írja.

³ Papfajta.

⁴ A szentély.

⁵ Könyvtárral rendelkező vallási és szellemi központ.

szentélyeiből Memphisbe, annak megünneplésére,⁶ hogy őfelsége, Felső- és Alsó-Egyiptom királya, a két ország ura, Ptolemaios, aki örökké éljen, Ptah kedveltje, a «megjelent isten», a jóság ura átvette a királyságot atyjától.⁷ Összegyűltek Memphis⁸ templomába, s így szóltak: «Mivel⁹ Felső- és Alsó-Egyiptom királya... a nap fia Ptolemaios, ... Felső- és Alsó-Egyiptom királyának Ptolemaiosnak és a királynőnek, a két ország úrnőjének Arsinoének, az «atyjukat szerető isteneknek» a fia sok jó és nagy dolgot tett Horus partjainval¹⁰ s a bennük levőkkel, s minden emberrel, aki az ő uralma alatt élt: ...
... a királyi adóból és beszolgáltatásból ... (némelyeket) csökkentett, (némelyeket) elengedett. Megörvendezettette a katonaságot és a lakosságot az ő egyeduralma idején.

Az adóhátralékokat, melyek Egyiptom népén és az összes uralma alatt levő emberen voltak, őfelsége elengedte ezeket olyan nagy mennyiségben, hogy a számát sem lehet tudni...

Ezután a bűnösök szabadonbocsátásáról és a templomok jövedelmének megszilárdításáról beszél.

Megparancsolta, hogy ne hajtsanak be... a papoktól többet, mint amennyit őfelségének, az ő magasztos atyjának első évéig adtak.

Elengedte őfelsége a templomok szolgálattevőinek és papjainak, hogy Alexandriába utazzanak évenként.

Megparancsolta őfelsége, hogy ne hurcolják el az embereket hajó szolgálatra.

A királyi palota részére a templomokban készített byssos ruhák kétharmad részét elengedte őfelsége.

Hasonlóképpen minden dolgot, mely hosszú ideje rendetlenségbe került, őfelsége a rendes állapotába helyezte vissza...

Igen nagyon sokat tépelődött azon, hogy megtegyen minden szokásos dolgot az istenek előtt(?), ahogyan ez illik.

Hasonlóképpen törvényt adott az embereknek (úgy), ahogyan ezt a kétszeresen nagy Thoth¹⁰ tette...

Ezután a lázadókkal vívott harcokat ismerteti, majd így folytatja:

Azokat a lázadókat pedig, akik a csapatokat összegyűjtötték és az élükön álltak, hogy zavart keltsenek(?) a kerületekben, s megkárosítsák(?) Horus partjait,¹¹ s akik letértek(?) őfelségének és az Ő felséges atyjának útjáról, az istenek megengedték, hogy megbüntesse őket Memphisben; királyságának atyjától való átvételének ünnepén leölette őket cövekeken...¹²

„Jótetteiért” hálából a papok elrendelik:

Állítsák fel Felső- és Alsó-Egyiptom királyának, Ptolemaiosnak, aki örökké éljen, Ptah kedveltjének, a «megjelent istennek», a jóság urának

⁶ Szó szerint: ünnepére.

⁷ Tehát a határozatot egy jubileumi ünnepségen hozták. A bevezetés igen hosszú, s a tulajdonképpeni határozatok csak a szöveg végén következnek.

⁸ Memphis neve itt: «A két ország mérlege».

⁹ Az egyiptomi mondatszerkezetet sajnos nem lehet visszaadni magyarul. Itt kezdődik tulajdonképpen a határozat megindokolása.

¹⁰ A bölcsesség istene.

¹¹ Egyiptom. A démotikus és a görög szöveg «szentély»-eket ír.

¹² Nem lehet biztosan megállapítani, hogy milyen kivégzési módra utal a szöveg. Sethe szerint (Urk. II. 183 K. jegyzet) a feliratban szereplő «fa» szó itt keresztet jelent.

«Ptolemaios, nd n B;̄k.t — ennek jelentése: Ptolemaios, aki megerősíti (v. győztessé teszi) Egyiptomot»¹³ — nevű, egyiptomi művészek alkotásaként elkészített¹⁴ szobrát Egyiptom minden néven nevezendő szentélyében, az isten házában a tömegek részére (szolgáló) csarnokában a városi isten szobrával együtt, aki a győzelmes királyi kardot adja neki . . .

A befejező rész további, a király tiszteletének ápolására szolgáló intézkedések ismertetését tartalmazza.

KÁKOSY LÁSZLÓ

¹³ Az előbbi régi nyelven megfogalmazott névnek nem teljesen pontos, későbbi nyelven való visszaadása. A régi név kiejtése: ned n Baket.

¹⁴ A szobornak tehát egyiptomi stílusban kellett készülnie. A hosszú mondat szórendjét erősen át kellett alakítanunk.